

Türkiye-Rusya İlişkileri

Dış politika ve Savunma Araştırmaları Grubu

1. Tarihçe

a) Rusya Büyük Petro'dan itibaren büyük devlet olarak kabul görmüş bu statüsü 1815 Viyana Kongresi ile de tescil edilmiştir. 18inci yüzyılın ortalarından beri komşuları aleyhine sürekli genişlemiş bazı muharebeleri kaybetse de, 1905'de Japonya ile olanı hariç, Çarlık rejimi suresince Birinci Dünya Savaşı'na kadar katıldığı tüm savaşları kazanmıştır. Zaferler sonucunda sahip olunan zengin ve geniş topraklar, özellikle silahlı güçlere yönelik olmak üzere geliştirilen bağımsız sanayi gücü seçkinlerde gittikçe artan kendine güven duygusunu geliştirmiş ve Rusluk/Rusyalılık bilinç ve gurunun gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Bu bilinç 1833'de zamanın Maarif Nazırı Uvarov'un, Ortodoksluk, Otokrasi, Halk/Milliyet biçiminde ifade ettiği ilkelere dayalı olarak uygulanan eğitim sistemi ile pekişmiştir. Fetihler sonucunda Rusya gücünü arttıran ilave nüfus kazanmışsa da yeni ilhak edilen topraklarda yaşayan halkların Rusya'nın komşuları ile olan Dil/Din irtibatı bir zaaf olarak telakki edilmiş ve Rusya'nın güvenlik siyasetinin tayininde belirli rol oynamıştır. Kendisine büyük devlet statüsü kazandıran silahlı kuvvetlerinin öz kaynaklarına dayalı, güçlü ve en son teknolojiye sahip olmasına öncelik vermiştir. Rusya'ya karşı yapılan

hareketleri karşılıksız bırakmamayı ilke edinmiş ancak zamanlamasını duruma göre ayarlamıştır.

Ahdi yükümlülüklerle bağlılıktan çok fırsatlardan yararlanmaya yönelik bir dış politika izlemiştir. Bunu yaparken Çarlık dönemi de devlet çıkarları, Pan-Slavizm ilaveten İhtilali takiben de Sosyalizmin yayılması gibi, şampiyonluğunu yaptığı, ideolojik hedeflerin önüne geçmiştir. Kendi Özerk Bilimler Akademisini 1726'da kurarak Rusya/Sovyetler Birliği eğitime daima özel önem vermiş Batı Avrupa, daha sonra da Amerika Birleşik Devletlerinin gelişmişlik düzeyine erişmeyi amaç edinmiştir. Ancak Rusya'yı her açıdan Batı'nın en Doğulusu, Doğu'nun da en Batılısı olarak nitelendirmek yerinde bir saptama olarak görülebilir.

b) Rusya 1917/1924den 1991'e kadar süren Sovyetler Birliği döneminde İkinci Dünya Savaşından galip olarak çıkmış, Birinci Dünya Savaşı sonunda kaybettiği toprakların büyük bir kısmını geri almış, egemenliğini uydu/müttefik devletler

aracılığı ile Batı ve Doğu'ya doğru uzatabilmiş, sömürgeciliğin sona erdirilmesinde önemli rol oynamış sahip olduğu üstün silah gücü ve uzay teknolojisi sayesinde ABD ile birlikte büyük devletlikten Süper Güç statüsüne terfi etmiştir. Bu statüyü sürdürmek için savunma harcamalarına büyük kaynak ayırmak durumunda olması, sosyalist merkezi planlama sisteminin ekonomik gelişmeyi sürdürme ve halkın yaşam düzeyini yükseltmede yetersiz kalması, diğer bazı sebeplerle birlikte Sistemin darboğaza girmesi sonucunu buna bağlı olarak da reform ihtiyacını doğurmuştur. 1960'lı yıllarda başlayan bu zafiyeti giderme gayretleri akademik düzeyde kalmıştır.

Rejimi değiştirmeden ıslah ederek daha verimli hale dönüştürmeyi amaçlayan ciddi reform hareketleri ancak KGB şefi Yuri Andropov'un, Leonid Brezhnev'in 1982 de ölümü ile iktidara gelmesi ile başlamış adı geçenin himaye ettiği Mihail Gorbachev'in 1985 yılında SBKP genel sekreteri seçilmesi ile 'Glasnost'(açıklık) ve 'Perestroika'(yeniden yapılanma)siyasetine dönüşmüştür. Bu siyaset Batı ile siyasi ve ekonomik ilişkileri geliştirmeye yönelmiş; Batı'dan da karşılık görmüştür.

c) Sovyetler Birliğinin dağılması ile ardıl devlet olarak Rusya'nın Sovyetleri ikame edecek Ukrayna, Belerüs ve Rusya'dan ibaret daha mütecanis bir Slav devleti kurma çabası akamete uğramıştır. Bunun üzerine eski statüyü koruma gayreti ile gene Rusya'nın öncülüğünde Bağımsız Devletler Teşkilatı (BDT) kurulmuştur. Bu arada Baltık ülkeleri ile eski Varşova Paktı ülkelerinin NATO'ya alınması Yeltsin iktidarını biçimlendiren dış gelişmelerdir. Sosyalist ekonomiden piyasa ekonomisine geçişte yapılan hatalar 1991'de başlayıp Putin'in Ağustos 1999'da

Başbakanlığa getirilişine kadar süren Boris Yeltsin İktidarını nitelendiren gelişmelerdir. Bu süre içinde Rusya Süper Güç statüsünden, adeta, doğal kaynakları ve nükleer silahları dışında pek ağırlığı olmayan bir bölgesel güç derekesine indirgenmiştir.

d) Putin'in iktidara gelişi ile Yeltsin zamanındaki ürkek ve zayıf Rusya, yerini ekonomik durumunu düzeltmiş ve eski nüfuzunu yeniden kazanmaya kararlı bir Rusya'ya bırakmıştır. Putin yeni siyaseti, perestroika tabiri ile bağlantı kurarak 'dostroika'(inşaatı veya bir projeyi tamamlama) diye adlandırmıştır. Milliyetçilik anlayışını da etnik Rusçuluktan çok Rusyalılık temeline dayandırmıştır. Çarlığın 'otokrasi' kavramının yerine 'egemen demokrasi' kavramını ikame etmiş bu kavram da Rusya'nın kendi halkının çoğunluğu dışında ne içeride ne de dışarıda kimseye karşı sorumlu tutulamayacağı ve kimseye hesap vermeyeceği biçiminde yorumlanmıştır. Putin Cumhuriyetlerin imtiyazlarını ortadan kaldırmış; 'oligarklar'a' da ancak kendi siyasetine uygun ve destekleyici bir davranış içinde varlıklarına izin verileceği mesajını siyasi ekonomik ve adli uygulamalar yoluyla vererek 'ahenk' içinde bir devlet yapılanması meydana getirmiştir.

Putin'in 2005 yılında Sovyetler Birliğinin yıkılmasını 'yirminci yüzyılın en büyük jeopolitik felaketi' olarak nitelendirmesi yeni Rusya'nın eski Sovyet Cumhuriyetlerine karşı tutumunu kavramanın anahtarıdır. Putin'in bu ifadeleri Rusya'nın onlarla olan ilişkilerini adeta Sovyet zamanında olduğu gibi bir iç mesele olarak gördüğü biçiminde yorumlanabilir. Nitekim Rusya Bu cumhuriyetlerde nüfuzunu sürdürmek/arttırmak için bu ülkelerde mevcut kendisine sadık

Slavlar, azınlıklar, ekonomik ilişkiler, yardım, silahlı güç gibi bütün kozları kullanmaktan çekinmemektedir.

e) Daha önce ikisi de Türk Hanedanlarının hâkimiyetindeki İran ve Türkiye arasında, yerel zedegana belirli özerklik vermek suretiyle idare edilerek paylaşılan Kafkasya, 16. yüzyılın ikinci yarısında, Astrahan ve Kazan'ın fethi ile imparatorluk vasfını kazanan Rusya için daima stratejik önem taşımıştır. Bu nedenle Çarlık önce Dağıstan'ı, 19. yüzyılın başından 1877-78 yılına kadar da Kafkasya'nın geri kalanını kendi hâkimiyeti altına almıştır. Sovyetlerin dağılması ile Güney Kafkasya'da yeni devletlerin ortaya çıkması Rusya açısından özellikle Kuzey Kafkasya'nın istikrarı için, bunların mümkün olan azami ölçüde denetim altına alınması zaruretini ortaya çıkarmıştır.

f) Biraz da özellikle Slav nüfustaki doğum azlığı nedeni ile ortaya çıkan demografik krizin etkisi ile tüm Sibiry ve Uzak Doğu'da nüfusun Sovyet zamanına oranla 2 milyon azalarak 30 milyona düşmesi buna karşılık sadece Moğolistan'ın doğusunda Rusya'ya mücavir Çin topraklarında bundan çok üstün sayıda nüfusun yaşaması işgücü eksikliğinin Çinli işgücü ile tamamlanmasından kaçınılamaması, Rusya'yı endişeye sevk etmektedir. Çin'in artan ekonomik ve silahlı gücünden yararlanarak 19. Yüzyılda kendisine zorla kabul ettirilen Rusya'ya 600 000 kilometrekare bugün Vladivostok ve Khabarovsk gibi şehirleri içeren toprak terkinin öngören Aigun ve Pekin gibi 'eşit olmayan anlaşmaların' son izlerini de silme niyetinde olduğu şüphesi Rusya'nın bu endişesini arttırmaktadır. Çin ile 2001'de imzalanan Dostluk Anlaşmasının 'karşılıklı toprak talebinde bulunulmayacağı' hükmünün arazide-

ki gerçekler karşısında ne derecede yeterli olacağından emin olamamaktadırlar. Zira Çin diğer Batılı devletlerle olan –Hong Kong'un üzerinde bulunduğu Kowloon yarımadasının geri alınması gibi 'eşit olmayan anlaşmaların' sonuçlarını tedricen ortadan kaldırmaktadır.

Stratejik açıdan Çin'in denetlenmesini zaruret olarak gören Rusya mevcut koşullarda taktik olarak Çin'le ilişkileri geliştirmek suretiyle bunu gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Bu arada Asya stratejisinde geleneksel olarak ortak seçtiği ve Çin'e karşı desteklediği Hindistan ile olan ilişkilerine özel önem vermeye devam etmektedir.

Rusya, 1996 yılında ilk aşamada bölgede sınır güvenliğini sağlamak ve sınırlara ilişkin sorunları halletmeyi amaç olarak göstererek Rusya, Çin, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın katılımı ile Şangay beşlisi olarak adlandırılan Şangay İşbirliği Örgütü'nün kuruluşuna öncülük etmiştir. Daha sonra da bu örgütün faaliyet sahaları genişletilmiş ve üye sayısı artmıştır. Bu örgütün Rusya açısından bir yararının Çin'in dengelenmesi ve ahdi bir takım yükümlülüklerle bir ölçüde denetlenmesi olduğu ortadadır. Hindistan, Pakistan gibi önemli Asya devletlerinin katılımı ile giderek bir Pan-Asya örgütüne dönüşmesine rağmen bu örgütü, bazen iddia edildiği gibi NATO ve/veya Avrupa Birliği ile mukayese edilebilecek düzeyde hatta onların alternatifi olarak görmek yanıltıcı ve mümkün değildir. Zira ne Avrupa Birliği gibi bazı işbirliği konularında devlet üstüdür, ne de NATO gibi ortak Komuta sistemi olan bir siyasi işbirliği ve savunma örgütüdür.

g) Rusya'nın Eski Sovyet Cumhuriyetleri içinde Gürcistan ve Ukrayna'ya karşı tutumunda

stratejik mülahazaların yanı sıra bu halkların vakti ile gönüllü olarak Rusya'ya katıldıkları halde Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Rusya karşıtı tavırlarına karşı duyulan psikolojik tepki de etkili olmuştur.

Hem Çarlık hem de Sovyet dönemlerinde siyasi baskı altında tutulsa da özel himaye gören Gürcistan'ın Rusya karşıtı bir konumu benimsemesi kabul edilmemiştir. Nitekim Rusya, Gürcistan'ı önce Abhazya ve Güney Osetya'yı kendisinden kopararak yola getirmeye çalışmış; bu yeterli olmayınca doğrudan askeri müdahalede bulunmaktan kaçınmamıştır.

.Adeta kardeş ülke kabul ettiği,19.asrın başına kadar Kiev Rus Devletinin mirasçısı olarak kendini gerçek Rus sayan ve gene Çarlığa gönüllü olarak katılan Ukrayna'da Batı yanlısı ve Rusya aleyhtarı hükümetlerin işbaşına gelmesi endişe verici gelişmeler olarak algılanmıştır. Kendi Karadeniz Donanmasına ev sahipliği yapan ve stratejik açıdan çok önem verdiği, etnik Rus çoğunluğuna sahip Kırım'ı 1774'den sonra bize yaptığı gibi önce bağımsız hale getirmiş daha sonra da ilhak etmiştir.(Böylelikle ülkemiz de Kırım Türkleri sebebi ile Kırım'da Ukrayna'dan daha güçlü olan Rusya ile muhatap olma durumundadır). Ayrılıkçı hareketleri de desteklemeye başlamıştır.

Bu davranışlarına karşı Batı'dan, tahmin ettiği gibi göstermelik ve etkisiz tepkilerin dışında bir karşılık görmemiştir. Gürcistan ve Ukrayna'ya karşı girişilen hareketlerden bu iki devlete ve diğer cumhuriyetlere verilen mesaj özellikle toprak bütünlüklerini korumalarının her şeyden önce Rusya'nın iradesine bağlı olduğunun anlaşılması; herhangi bir Rusya karşıtı tertip

içinde bulunmalarına Rusya'nın izin veremeyeceğidir. Başta Ukrayna ve Gürcistan olmak üzere Rusya'nın bu ülkeler için hoş görebileceği azami statü tercihan kendisine müzahir tarafsızlıktır. Zira ancak Kırım'ın fethi ile bir Karadeniz devleti haline gelebilen Rusya için Karadeniz de seyrüsefer serbestisi ve güvenliği ile Akdeniz bağlantısını koruma hayati önemi haizdir. Türkiye'nin 1911'de İtalya ile olan savaşında İtalyan donanmasının Marmara'ya girişini önlemek için Çanakkale boğazını bir ay kapatmasının kendisine verdiği zarar Rusya'nın devlet hafızasında kayıtlıdır. Karadeniz'de seyrüseferin ve bulunduğu iddia edilen hidrokarbon yataklarının kontrolünde hem Kırım'ın hem de Gürcistan'ın önemi açıktır.

2. Türkiye-Rusya ilişkileri:

a) Türkiye Rusya ilişkilerinin belirgin özelliği 1711 Prut savaşından sonra Rusya'nın devamlı gelişmesi ve Türkiye'nin de, gerilemesi ve sürekli toprak kaybetmesidir. Türkiye'nin bu topraklardan, o da küçük bir kısmını, geri alabilmesi ancak 1921'de mümkün olabilmıştır. Öte yandan Türkiye'nin Milli Mücadelesini kazanmasına genç Sosyalist Rusya'nın mali ve maddi yardımları önemli katkıda bulunmuştur.

b) İki ülke 1921- 1936 arasında ortak çıkarları gereği yakın işbirliği içinde olmuşlardır. Sovyetler Birliği Türkiye'de özellikle tekstil sanayinin kurulmasına katkıda bulunmuş, her alanda Türkiye'nin kalkınmasına yardımcı olmuştur. Ayrıca, Türk Boğazları üzerinde Türkiye'nin egemenliğini yeniden tesis eden ve Karadeniz sahildevletleri lehine hükümler taşıyan Montrö antlaşmasının sonuçlanmasında Türkiye'ye destek vermiştir. 1946'da ise İkinci

Dünya Savaşından muzaffer olarak çıkan Rusya Türkiye'den toprak talebinde bulunmakla yetinmemiş, yirmi yıl geçerli olması öngörülen Montrö'nün imzasından daha on yıl geçmeden Boğazların ortak savunulmasını önermiştir. Türkiye bu durum karşısında Batı'dan destek aramıştır. Sonuç Türkiye'nin NATO üyesi olarak batıya sıkı sıkıya bağlanması ve Rusya ile olan ilişkilerini 1960'a kadar adeta dondurmasıdır.

Türkiye'nin bazı temel ağır sanayi tesisleri için kredi ve destek araması ve dış siyasetini dengeli hale getirme ihtiyacının Rusya'nın Türkiye'yi Batı'dan mümkün olan ölçüde uzaklaştırma siyaseti ile örtüşmesi iki ülke ilişkilerinin 1965-1989 arasındaki seyrine damgasını vurmuştur. Ancak bu süre içinde ekonomik işbirliğinde kaydedilen ilerleme siyasi alana pek yansımamıştır. Başbakan Bülent Ecevit'in 1978 Haziran Ayındaki Sovyetler Birliği ziyaretinde imzalanabilen içeriğinde hiçbir taahhüt bulunmayan 'siyasi belge' bu devirde sonuçlandırılabilen tek siyasi belgedir. Gorbachev'in iktidara gelişi ile başlayan Batı ile ilişkileri geliştirme siyaseti Türkiye ile olan ilişkilere de yansımış, Sovyetler Birliğinin son yılında da 1925'den sonraki ilk dostluk ve işbirliği anlaşması imzalanmış bu da Sovyetlerin dağılması ile yerini Mayıs 1992 tarihli 'Türkiye Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu Arasındaki İlişkilerin Esasları Hakkındaki Antlaşmaya' bırakmıştır.

Öte yandan Sovyetler Birliği ile 1984'de imzalanan doğal gaz alım anlaşması ekonomik ilişkilerin gelişmesinde yeni bir aşamayı teşkil etmiştir. 1987'den itibaren ithal edilmeye başlanan doğal gaz bedelinin yüzde yetmişinin mal ve hizmetle ödenebilmesi; Türk Mütteahhitlerinin Rusya pazarına girmesi ve ihracatımızın artması sonucunu doğurmuştur.

c) Türkiye, Rusya ile arasında ortak ilgi sahası olan Karadeniz ve Kafkasya'da ekonomik ilişkileri bir işbirliği mekanizması yolu ile arttırmak amacı ile Sovyetlerin son yıllarında teşebbüse geçmiş bu teşebbüsleri de 1992 yılında İstanbul'da tüm Karadeniz sahildar devletleri ve Kafkasya Cumhuriyetlerinin katılımı ile 'Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün kurulması sonucunu doğurmuştur. Sovyetlerin dağılmasından sonra da Türkiye'nin öncülüğünde Karadeniz'de Blackseafor, Black Sea Harmony gibi kıyıdaş ülkelerin katılımı ile askeri işbirliği mekanizmaları meydana getirilmiştir. Rusya'nın 2008 'de Gürcistan'a askeri müdahalesi sırasında Türkiye'nin bazı NATO müttefiki ülke savaş gemilerinin boğazlardan geçişini üzerindeki baskılara rağmen Montrö Antlaşması hükümlerine göre düzenlemesi Rusya'nın Türkiye'ye olan güvenini arttırmıştır.

Türkiye'nin, Rusya ile ortak ilgi sahalarından biri olan Karadeniz havzasında izlediği politika bölgesel sahiplenme ilkesine dayalı işbirliğidir. Bu amaçla bölge devletleri arasında başka siyasi örgütlenmelere mensup olmalarına bakılmaksızın işbirliği teşvik etmekte bölgesel ihtilafların barışçı yollarla çözümüne katkıda bulunmaya çalışmaktadır. Türkiye güvenliğinin sağlanmasını ve iktisadi çıkarlarının korunmasını artan bölgesel işbirliğinde görmüştür. Ancak bu yaklaşımın yeterli karşılık bulduğu da söylenemez.

d) Türkiye'nin Kafkasya politikası ise Rusya'yı karşısına almadan, ikili ilişkilerini geliştirip onlara ortak çıkarlara dayalı seçenek sunmak suretiyle yeni cumhuriyetlerin bağımsızlıklarının pekiştirilmesine katkıda bulunmak olmuştur. Kamuoyu baskısına rağmen hükümetlerimiz Kuzey Kafkasya'daki sorunlara karışmaktan ka-

çınmış bölge halklarına insani yardımda bulunmakla yetinmiştir. Ancak Türkiye'nin bu yaklaşımı dahi Kafkasya'da 19. Yüzyıldaki direniş ve isyanların tekrarlanmasından endişe eden Rusları yatıştırmaya yeterli olmamıştır. Kafkasya'daki başarısızlıklarının sorumluluğunu kısmen Türkiye'nin oyunu olarak görmeye/göstermeye devam etmişlerdir.

e) Türkiye ile Rusya arasındaki temaslar özellikle Türkiye'de 2003 yılında gerçekleşen Başbakan değişikliğinden sonra yoğunlaşmıştır. Ekonomik alanda Mavi Akım boru hattının 2003 yılında faaliyete geçmesi ile Türkiye'nin gaz alımı artmış; Türkiye'de ilk nükleer santralın kurulması işi de 2010'da Rus Şirketlerine verilmiştir. İnşaat, perakende ticaret, inşaat malzemeleri üretim tesisleri, bira imalatı gibi alanlarda da Türk şirketlerinin Rusya'daki faaliyetleri artmışsa da mal ihracında aynı ivme yakalanamamıştır. İki Ülke arasında,2008'de Rusya'nın Türk mallarına uyguladığı kısmi ambargo gibi, bazı meseleler boyutları içinde tutulabilmiş ilişkilerin genel yönelimini etkilememiştir.

İki ülke arasında tutum farkları olan bazı siyasi konulara rağmen ortak çıkarlar ilişkilere yön vermiştir. Ancak, bu devre zarfında dahi Rusya, büyük devlet diplomasi anlayışına uygun olarak kullandığı veya ileride kullanabileceği bazı kozları elinde tutmaya devam etmiştir. Örneğin PKK'yı ortaya koyduğumuz bütün kanıtlara rağmen terör örgütü saymamış, Moskova'daki PKK bürosunu hiçbir zaman kapatmamıştır. Şimdi de Suriye'deki Kürt varlığını uzun yıllar resmen yok sayan müttefiki Esad'ın pek kabul edemeyeceği PYD'yi meşru saymakta, Moskova'da Suriye'deki Kürtlere bir statü sağlamak amacıyla Konferansı toplamaktadır.

3. Son Gelişmeler:

Türkiye'nin özellikle de Arap Baharından sonra Suriye'de devletten çok muhalif güçleri muhatap alarak onlarla yakın işbirliği içine girmesi hatta rejimi devirme amacını benimsemesi, Ortadoğu dengelerini ve bölge dışı devletlerin çıkarlarını gerçekçi bir yaklaşımla ele alan bir değerlendirme yapmasını engellemiştir. Rusya Akdeniz'deki askeri varlığı için Tartus'taki Deniz üssünün önemli saymaktadır. Bu yönde Rusya Şam'daki rejimin devamından ola gelmiştir. Türkiye'nin Şam'daki rejime karşı muhalif grupları destekleme yönündeki tutumu Rusya'nın Suriye politikası ile çelişmektedir. Öte yandan Rusya'nın 2015 Ekimi başından itibaren rejim güçlerine verdiği hava desteği sırasında hava sahamızın sürekli ihlal edilmesi Türkiye'yi tepki göstermeye sevk etmiş ve sonunda bir Rus savaş uçağı düşürülmüştür.

Rus savaş uçağının düşürülmesi ve bunun Hükümet talimatı ile yapıldığının kamuoyuna açıklanmasına karşı Rusya buna gene kamuoyuna açıklanan sert ifadelerle cevap vermiştir. Böylelikle Türkiye ile Sovyetler Birliği/Rusya arasında yıllardır mevcut olan bu tip olayları kamuoyuna açıklamadan suhuletle diplomasi yoluyla çözme geleneği de terk edilmiş, iki devlet arasındaki buhran iki halk arasında bir buhrana dönüşmüş bu da çözümünü karmaşık hale getirmiştir.

Rusya Türkiye'ye ve Rusya'da yaşayan Türk vatandaşlarına karşı zecri tedbirler almakla yetinmemiş kendi halkını da Türkiye ve Türklere karşı tahrik etmiştir. Sovyetler'den tevarüs edilen, etkin propaganda aparatı devreye sokulmuş, her türlü olumsuzluğun yabancılardan geldiğine

inanmaya şartlanmış olan Rus halkı ve durumdan vazife çıkaran küçük Rus memurları da sadece Rusya'ya seyahat edenler değil, Rusya'da ikamet sahibi Ruslarla evli Türkler ve ailelerinin yaşamlarını güçleştirmek için ellerinden geleni yapmışlardır. Sonuç Türkiye'nin ve Rusya'da iş yapan Türklerin ve şirketlerin ağır zarara uğramasıdır.

Meselenin Türkiye'nin özür dilemesi ile hal olduğunun açıklanmasına rağmen Rusya'nın yurtdışındaki uygulamaları sürdürdüğü görülmektedir. Türkiye'nin tekstil, yaş meyve sebze gibi başlıca ihracat mallarının Rusya'ya girişi üzerindeki kısıtlamalar tamamı ile kaldırılmadığı gibi bunların yerel üretimle ikame edilmesi teşvik edilmektedir. Adeta Türkiye'nin ikili ticarete sadece ithalatla yetinmesi istenmektedir. Türkiye ise 2015 Kasım ayında takındığı meydan okuyan tavrının bu kere tam aksi bir yaklaşımla yeni jest/tavizler yolu ile durumu düzeltmeye çalışmaktadır. Buna karşılık Rusya her tavizi kazanç hanesine yazmakta, tutumunu pek değiştirmemektedir.

Suriye'de DAESH'e karşı başlatılan ortak harekât ile İran'ın da katılımı ile Astana süreci ile gerçekleştirilen Hükümet Güçleri ile Muhalifler arasında ateşkesin iki ülke arasındaki işbirliğinin Kasım 2015 öncesine döndüğünün göstergesi olarak algılamak pek mümkün değildir. Zira Rusya geleneksel olarak ilişkilerini çıkarına göre sınıflandırarak her ilişkinin dinamiğini ayrı değerlendirir. Bir alanda işbirliği yaparken diğer alanda bundan kaçınabilir. Üstelik El Bab'da en son askerlerimizin bulunduğu bir binanın 9 Şubat'ta Rus uçakları tarafından vurulması gibi olaylar Suriye'deki işbirliğinin kırılabilir olduğunu göstermiştir. İki ülke makamlarının çeliş-

kili açıklamaları buna işaret etmektedir. Ancak bu sefer her iki Hükümet de Rusya Büyükelçisinin öldürülmesinde yaptıkları gibi soğukkanlı davranarak, krizin halklara yayılmasına izin vermemekte ve çözümü geleneksel olarak yaptıkları gibi diplomaside aramaktadırlar.

İki ülke arasında Kasım 2015 Şubat 2017 arasındaki ilişkilerin cereyan şekli ve sonuçları bazı gerçeğin hatırlanmasına vesile olmaktadır:

-Rusya büyük devlet olma iddiasını sürdürmeye kararlıdır. Bunun için silahlı kuvvetlerini de öne sürebileceğini göstermiştir. Diğer devletlerden de bu konununun gerektirdiği saygıyı beklemektedir.

-Sadece yakın çevresinde değil, dünyanın diğer bölgelerinde de özellikle Ortadoğu'da söz sahibi olmak istemektedir.

-İktisadi imkânlarının kısıtlı olması veya iktisadi baskılara maruz kalması bu iddiasından vazgeçmesini sağlayamayacaktır. Kendi çıkarına aykırı hareketlere karşı mütakabiliyet ilkesini daima harekete geçirmeye hazırdır. Kendi hamlelerini engelleme onlara karşı koyma ve dengeleme gücüne sahip ülkelerin iç ve dış dinamiklerini ve uluslararası dengeleri iyi okumakta bu durumun ortaya çıkardığı fırsatları zamanlıca değerlendirmektedir.

ABD'de Rusya'ya daha müzahir görünen Trump'ın iktidara gelmesi; korumacılık siyasetini söylemden eyleme geçirme çabasının Batı dünyasındaki çelişkileri belirgin hale getirmesi ve Avrupa Birliğindeki çatlakların Rusya'nın hareket serbestisini arttırdığı açıktır. Buna rağmen Rusya'nın, şimdilik, hatırı sayılır kazançlarını kökleştirerek onlara meşruiyet kazandırmakla

yetineceği tahmin edilmektedir. Zira fiilen emrivaki ile ve bazen de güç kullanarak elde ettiklerinin meşruiyet kazanmasının diğer ülkeler için bir işaret olacağını ve bunun da amaçlarının daha az maliyetle gerçekleşmesine yardım edeceğini düşünecektir. Ancak yeni dengeler çerçevesinde kendisini daha güçlü görmektedir. Bu da ülkemizle olan ilişkilerine de yansımaya devam edecektir.

4. Sonuç:

Son 14 ay Rusya'nın Türkiye'nin güvenlik stratejisinin tespitinde geleneksel yerini koruduğunu göstermiştir. Bu da Türkiye'nin NATO üyeliğinin önemini hatırlatmıştır. Ancak kendimize özgü güvenlik mülahazalarımızın müttefiklerimizin amaçları ile çelişmesinin ittifak dayanışmasının sınırlarını tayin ettiği de değiştiremeyeceğimiz bir gerçek olarak tekrar karşımıza çıkmıştır. Ekonomik alanda Türkiye ile Rusya arasındaki dengesiz ilişkilerin Türkiye'nin hareket serbestisini kısıtladığı iyice belirgin bir hale gelmiştir.

Son buhran ülkemizin Türk Cumhuriyetleri ile olan ilişkilerinin, Rusya ile olan ilişkilerimizin seyri ile olan irtibatını da hatırlatmıştır. Bu ülkelerin özellikle gümrük ve güvenlik konularında Rusya ile devam eden işbirlikleri Türkiye ile ilgili uygulamalarını etkileyebilecektir. Burada önemli olan husus bu ülkeleri bazı uygulamalarını eleştirerek ve/veya kendilerinden destek isteyerek Rusya ile aramızda tercih yapmaya zorlamamaktır. Son krizden konumuz açısından tekrar alınması gereken en büyük ders dış siyasetimizin dengeli yürütülmesi zaruretidir. Diğer ülkelerle olan iyi ilişkilerimizin Rusya ile olan ilişkilerimizin dengelenmesine; Rusya ile olan

iyi ilişkilerimizin de diğer devletlerle olan ilişkilerimizin dengelenmesine katkıda bulunacağı gerçeği daima göz önünde tutulmalıdır. Bu çerçevede uluslararası ilişkilerin dinamiğinin, iç siyaset dinamiklerinden ayrı değerlendirilmesi ve diplomasimizin bu ilke altında yürütülmesi gereği olduğu bilinmektedir.

Bu arada acil olan husus Rusya karşı özellikle enerji alanındaki bağımlılığımızın azaltılmasıdır. Türkiye doğal gazı ne kadar muhtaçsa Rusya da doğal gazı alacak müşteriye muhtaçtır. Dolayısı ile orta ve uzun vadede Rusya'nın doğal gaz sevkiyatını durdurması uzak ihtimaldir. Ancak Masraflı da olsa doğal gazı kısa dönemde seçenek olan yakıtları alım ve depolama kapasitemizi arttırmamız gereği açıktır. Akkuyu'da bir nükleer santral inşaatının Rusya tarafından üstlenilmesi Rusya'nın nükleer santral inşaatçısı kimliğinin uluslararası piyasada tanınması açısından önemlidir. Diğer taraftan ihtiyacımız olan yeni santrallerin değişik ülkelere yapılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Kara yolu ulaştırmasında da Rus yollarına transit olarak kullanılabilir yeni alternatif yolların geliştirilmesinin de yararlı olacağı açıktır. Yıllardır Türkiye'yi Batı'dan uzaklaştırmak için çaba sarf eden Rusya'nın orta ve uzun vadede stratejik açıdan Türkiye'yi devamlı karşısına almakta bir çıkarı yoktur. Türkiye'nin gerek Rusya gerek Batı ile ilişkileri her alanda dengeli şekilde yürütülmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir

BİLGESAM Hakkında

BİLGESAM, Türkiye'nin önde gelen düşünce kuruluşlarından biri olarak 2008 yılında kurulmuştur. Kar amacı gütmeyen bağımsız bir sivil toplum kuruluşu olarak BİLGESAM; Türkiye'deki saygın akademisyenler, emekli generaller ve diplomatların katkıları ile çalışmalarını yürütmektedir. Ulusal ve uluslararası gündemi yakından takip eden BİLGESAM, araştırmalarını Türkiye'nin milli problemleri, dış politika ve güvenlik stratejileri, komşu ülkelerle ilişkiler ve gelişmeler üzerine yoğunlaştırmaktadır. BİLGESAM, Türkiye'de kamuoyuna ve karar alıcılara yerel, bölgesel ve küresel düzeydeki gelişmelere ilişkin siyasal seçenek ve tavsiyeler sunmaktadır.

Yazarlar Hakkında

Dış politika ve Savunma Araştırmaları Grubu:

Başkan: İlder Türkmen, Büyükelçi (E) - Dışişleri Eski Bakanı, **Bşk.Yrd.** Salim Dervişoğlu Oramiral (E),
Üyeler; Halil Akıncı Büyükelçi (E), Oktar Ataman Orgeneral (E), Cemil Şükrü Bozoğlu Tuğamiral (E), Ahmet Oğuz Çelikkol Büyükelçi (E), Ünal Çeviköz Büyükelçi (E), M. Doğan Hacıoğlu Tümamiral (E), Oktay İşcen Büyükelçi (E), Güner Öztekin Büyükelçi (E), Seyfettin Seymen Hv. Tümgeneral (E), Necdet Timur Orgeneral (E).